УДК: 82-32. 081

РОЗПОВІДНІ СТРУКТУРИ В РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИХ ІСТОРІЯХ

Фоменко О.Г.

У статті висвітлюються внутрішні закономірності переходу від лінійної послідовності мовних одиниць до загальної зв'язності простого повідомлення в ранньоновоанглійській збірці про монаха Бекона (3). Опис розповідних структур у популярному для епохи Відродження жанрі необхідний для подальшої систематизації текстових і контекстуальних ознак, притаманних малим формам на різних етапах розвитку художньої прози, зокрема в ранньому новоанглійському періоді.

В історії англійської мови XVI століття відзначається усвідомленим поширенням рідної мови на всі види літератури: вперше послідовна вимога доступності і простоти висувалася найбільш освіченими людьми свого часу, вихованими на цицеронівській красномовності. Нескінченні суперечки велись щодо комунікативної придатності побутово-розмовних форм для літературної обробки у вигляді живої і безпосередньої прози, яку створювали для співвітчизників на їх мові (4, 90). Пуристична направленість в області лексики, поток запозичень із класичних мов, спроби реформування орфографії, натяк на початок диференціації жанрів - всюди взаємодію стандартизованої "вченої" мови меншості і грубого "просторіччя" більшості супроводжував освітній пафос англійського Ренесансу.

Однак "не стільки в самому складі, скільки у використанні мовних одиниць і структур лежать відмінності між сучасною англійською мовою і мовою XVI століття" (2, 186). Можна думати, що свободі варіювання і відсутності впорядкованих норм протистояла задана тексту схема, що регулювала логіку розгортання пропозицій у рамках теми. Без подібної схематизації адекватне сприймання відтвореної в тексті, часто на рівні поверхового натуралізму, оточуючої дійсності було б вельми ускладнено.

На сучасному матеріалі розроблено ієрархічно організований набір розповідних категорій (1, 121). Розповідні схеми, очевидно, стабільні в діахронії і, отже, можуть бути застосовані і до більш ранніх періодів. Відмінності виявляються не в абстрактній схемі, а в її заповненні лексико-граматичними засобами, що забезпечують спільність предмета мовлення.

Ми виходимо з того, що розповіді створюються фіксованим списком категорій, до яких відносяться вступ, сцена, подія, інтерпретація і висновок. У вступі позначається тема, котра визначає тематичний репертуар подальших категорій, тобто власне наративної структури. У сцені описується ситуація, котра ускладнюється в події, пояснюється в інтерпретації і підсумовується у висновку. Усі категорії, крім формального висновку, можна піддати подальшому бінарному дробленню: у вступі тема оголошується і приурочуються ситуації, у сцені описувана ситуація наділяється орієнтацією, ускладнення в події веде до розв'язки, а інтерпретація передбачає експлікацію і оцінювання (1, 216). Висновок співвідноситься з епізодом у цілому і виноситься на вершину наративної структури.

Наведемо розгорнуту розповідну схему, до якої може бути зведена розповідь №3 про витівки слуги монаха Бекона: слуга удає з себе святошу, демонстративно відмовляючись під час посту навіть від хліба, одночасно "розігріваючи" в кишені заздалегідь прихований пудинг.

Кожній цифровій позначці на схемі відповідає топік, котрий звичайно експлікується в тексті:

1. Miles never could endure to fast, for alwayes hee had flesh which hee would eate when his maister eat bread only.

2. Miles had provided a great blacke-pudding for his Frydayes fast.

3. Miles could not get the pudding out and asked for help.

4. The maister tyed him by the end of the pudding (as his penance).

5. Miles did vow never to breake more fast dayes whilst that he lived.

Отже, заявлена тема "порушення посту, що стало звичним" ілюструється на звичайному епізоді з непередбаченим ускладненням і випливаючими звідси наслідками.

Кожна категорія розповіді оформлена за правилами предметно-змістовної зв'язності - як на локальному, так і глобальному рівнях. Кореферентними позначеннями двох осіб, хазяїна і слуги, а також злощасного

пудингу вибудовуються три номінативні ланцюги. Окрім того, вступ і сцена узагальнюються займенниками this і it, контролюючи розуміння теми. Покажемо нижче за цифровими позначками категорій:

1. Вступ

Fryer Bacon = he = Fryer Bacon (звичайний повтор з заміною замісником)

one only man = he = this man of his = him (варійований повтор з заміною замісником)

this (узагальнення топіка 1)

2. Сцена

Miles = he = he (заміна замісником)

a great bl. pud. = this pudding (звужений повтор)

his maister = his m. = hhis m. (звичайний повтор)

it (сумніви хазяіна щодо благочестивості слуги)

3. Подія

he = he = he (звичайний повтор)

his bl. pud. = that = it = the pudding (звужений повтор з заміною замісником)

his maister (елемент накрізного ланцюга “хазяїн”)

4. Інтепретація

this pud. = this pud. (звичайний повтор)

he = him = Miles (звичайний повтор з прямою номінацією)

him (елемент накрізного ланцюга “хазяїн”)

5. Висновок

it (топік 5)

Miles (елемент накрізного ланцюга “слуга”)

Як видно із приведених вище ланцюгів, засоби вторинного позначення обмежені заміною замісником і повторами. Ланцюги позначень головного учасника дії, слуги Майлза, оформлюються перш за все локально, у той час як у хазяїна ланцюг накрізний (у категоріях 3 і 4 лише по одному елементу). Логіка розповіді проста і будується одним ходом: слуга звик порушувати піст - він, як звичайно, порушує його - пудинг застряє - регулярне порушення посту доказано і показано - слугу відучили від звички порушувати піст. Основна подія історії зводиться до чергового посту, але з неочікуваним кінцем.

Результати подібного аналізу решти розповідей збірки викладено нижче.

1. Розповіді збірки побудовані за єдиною розповідною схемою одного ходу: кожна історія повідомляє про окрему пригоду з його неодмінним повчальним узагальненням. Число персонажів обмежено монахом Беконом і його слугою Майлзом, другом Бекона монахом-чародієм Бангі та їх опонентом Вандермастом. Перша і остання історії тематично обрамляють збірку: якщо в першій розповіді Бекон жадає вчення, то в останній він добровільно знищує книги по мистецтву магії. Ряд розповідей присвячено демонстрації мистецтва чарівництва і підтвердженню мудрості монаха Бекона, решта описують витівки Майлза, котрий намагався наслідувати свого майстерного хазяїна. Список ключових понять, що переходять із розповіді в розповідь, доволі обмежений, серед них поняття вчення, мистецтва, вміння, знання, мудрості і вчених занять.

Кожна розповідь витримана в одній тональності: категорії настільки випливають одна з однієї, що насправді є всього лиш детальною обробкою заданої теми.

Приклади.

Розповідь 1 (прилучення до вчення):

1) батько віддав Бекона в школу для навчання розуму;

2) син мріє про продовження навчання;

3) батько проти цього;

4) син втікає з дому;

5) син здобуває славу завдяки знанням.

Розповідь 4 (рятування душі запроданця дияволу):

1) спадок пущено на вітер;

2) приймається допомога невідомого (=диявол);

3) стає очевидним, кому запроданий;

4) монах Бекон відсилає диявола;

5) потерпілий обіцяє не віддавати гроші дияволу.

Розповідь 11 (нав'язана благочестивість):

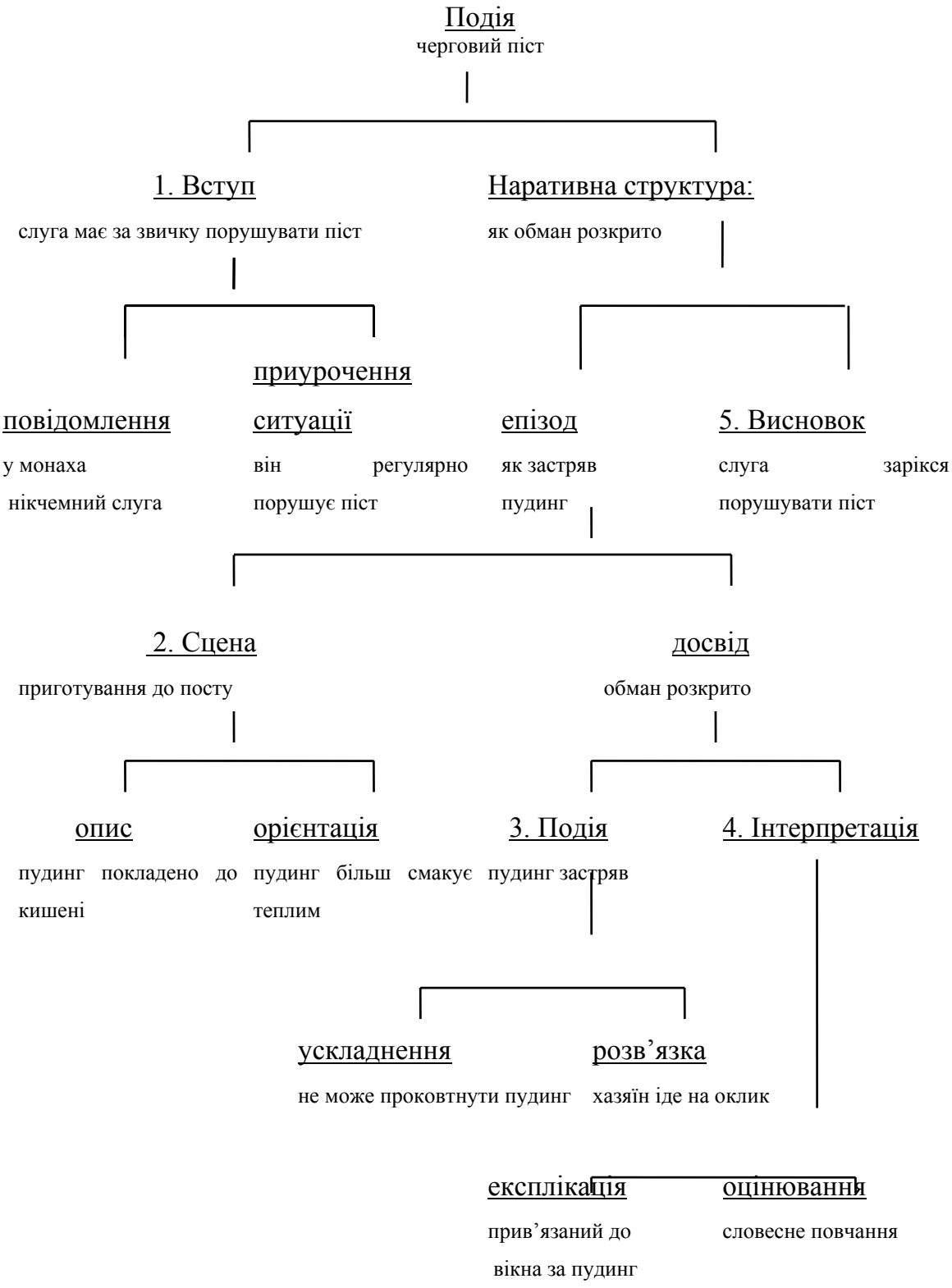
1) монах хоче обернути гроші скупого на користь;

2) пропонує скупому віддати гроші на збереження;

3) гроші без відома скупого роздаються нужденним;

4) скупий обурений обманом;

5) однак, нічого не поробиш.

Розповідь15 (як слуга хотів стати багатим за допомогою магічної книги):

1) слуга краде книгу;

2) викликає диявола;

3) ламає ногу, злякавшись;

4) монах заганяє диявола назад.

2. Розповідні категорії доволі чітко відмежовуються одна від одної. До сигналів переходу можна віднести:

1) повернення до первинної номінації предмету мовлення / або його прямої номінації власною назвою, часто в аппозитивному словосполученні;

2) винесення на початок речення, що відкриває наступну розповідну категорію, показників логіко-семантичної зв'язності, серед них темпоральні зв'язки типу on a time, one day, the next day, all this while, контрастивний сполучник but, транзитивний now, перераховуючий then.

Приклад зв'язок у розповіді 8: сцена (After he was dead), подія (The day being come), інтерпретація (The third day being come). Часто сполучник, що передає логіко-семантичний перехід між категоріями, може в початковому реченні стояти після підметно-присудкової пари:

Miles thought now to have spirit with them... (p.309)

Fryer Bungye in the morning rose... (p.322)

Miles chanced one day upon some businesse... (p.318)

Thus lived this gentleman once againe in great credit... (p.293)

Разом з тим експлікація логіко-семантичної зв'язності не є обов'язковим сигналом переходу. Вона характерна між сценою і подією, подією і інтерпретацією.

3) винесення в речення, що завершує розповідну категорію, сполучників this або so. Такий прийом не обмежений окремою категорією, хоч і тяжіє до висновку:

Thus was the end of these two famous coniurers... (p.324)

Thus was the Life and Death of this famous Fryer... (p.328)

Thus the greate worke of these learned Fryers was overthrown... (p.301)

Сполучник so міг бути і у введенні: ...so would he goe from one thing to another and in all condemne his former studies. (p.327)

4) в аналогічному значенні підсумовування змісту категорії зустрічається вказівний займенник this, який відсилає до реального доповнення, вираженого підрядним субстантивним реченням:

...these two with great study and paines so framed a head of brasse, that in the inward parts thereof there was all things like as in a naturall mans head: this being done, they... (p.298)

5) зміна категорії на зворотному порядкові слів. Наприклад, при переході від сцени до події в розповіді про скупого: This mony (ключове поняття розповіді) did (повна інверсія) Fryer Bacon give to divers poore schollers...(p.313)

У наведеному реченні зворотний порядок слів служить додатковим засобом тематизації. Ще один приклад, коли зворотний порядок сполучується з темпоральною зв'язкою: Long had not be beene a bed, but he heard the doore open...(p.314)

Вартою уваги рисою цього пам'ятника, очевидно, можна вважати вживання із заключної збірки розповідей, де на семантичному паралелізмі п`ятикратно повторюється зворотний порядок слів:

In the time that Fryer Bacon kept his chamber... then would hee condemne for studying... sometimes would hee meditate on divinity; then would he cry out upon himselfe... sometime would he condemne himselfe a time so short... so would he goe... (p.326-7)

6) пояснення в прямій мові, після якого починається нова категорія.

3. Кожна категорія є завершеною надфразною єдністю (НФЄ) і оформлюється як тематично завершене ціле. В ускладненні і розв'язці, експлікації та оцінюванні часто змішуються пряма і непряма мова. Пряма мова має за мету донести до відома намір здійснити дію або ж її суть, зберігаючи при цьому безпосередність побутово-розмовної мови: See here is the body of your dead father, shoot at him, for he that cometh nearest to his heart, shall have all the land and goods.

Тематичні елементи контролюються відсильними словами.Так, hereof співвідносить з desiring his maiestie that he would stay the fight, and he would finвde a meanes without any bloodshed; this case с for he loved his father best, and therefore had all his lands and goods в розповіді про майнову суперечку. Змістовні зв'язки передаються контактно, від речення до речення. У НФЄ не існує обмежень щодо щільності номінативних ланцюгів: все, що має бути названим, називається, причому стільки разів, скільки автор вважає за необхідне.

Внаслідок цього НФЄ потерпають від перенасиченості кореферентних позначок. Справа, очевидно, в тому, що в XYI столітті ще не існує чіткого розмежування зв'язків всередині речення і між ними. Розповідь фактично вибудовується в довгий ланцюг кореферентних позначок, що нанизуються одна на одну, через що відсильні елементи стають одним із основних засобів сигналу переходу від однієї смислової віхи до іншої.

4. На фоні розгорнутих предметно-змістових зв'язків щільність номінативних ланцюгів у розповіді в цілому коливається від 4 (№2, №4) до 10 (№8). Цікаво зауважити, що в кожній розповіді виділено ланцюг "узагальнення", який співвідноситься з розгорнутою текстовою позначкою теми. Подібне узагальнення близьке до звичайного посилання, однак регулярність вживання свідчить про виробленість цього засобу для відособлення розповідних категорій. Число узагальнень може бути різним - від одного (№6, №9, №13, №17) до п'яти (№4, №5). Серед засобів узагальнення виділяється вказівний займенник this, відмічений 30 разів. Вживання this, як здається, універсальне, так як воно можливе в будь-якій категорії. Узагальнення використовувалось у 10 введеннях і 7 висновках, не кажучи вже про інші категорії. Нарівні з this, узагальнювали займенники which, it і that. Заміни абстрактними поняттями рідкісні (matter, case, demand).

Приклади узагальнень:

...Fryer Bacon seeing this...(p.291)

...this being done...(p.297)

Однотипні ланцюги схожі за способам номінації. Хоча можливі всі види повторів, спостерігається тенденція до вживання простого і звуженого:

простий повтор словосполучення

...hee hyred a Walloon souldier...the Walloon souldier was got in him (p.311)

звужений повтор

...had provided a great blacke-pudding...this pudding put he... (p.291)

Із замін найбільш поширена заміна службовим словом-замісником, хоч зустрічаються інші різновидності. Приклад заміни контекстуальним синонімом:...dwelt an olde man that had great store of money. This being done, he went to this rich usurer...(p.312)

Ланцюги будувалися як одним способом, так і сполученням:

а) різновид повтору,

б) різновид замін,

в) повтору і заміни.

Приклади типових сполучень:

звичайний повтор + службовий повтор,

звужений повтор +варіований повтор,

заміна родовим поняттям + заміна замісником.

Номінативні ланцюги позначень особ і предметів переходять з категорії в категорію практично без перейменування. Для автора збірки більш важлива дія, аніж виконавець. Ось чому ланцюги однотипні також і за лексико-граматичними засобами зв'язності.

У ланцюгах із заміною замісником можливі серійні заміни особовим займенником, причому значної довжини. Наприклад, у розповіді про пограбування Бекона позначення злодіїв обрамляються у вступі й висновку звуженим дистантним повтором, в той час як решта позначок передана особовим займенником. Так витримується константність теми і підкреслюється дія других учасників епізоду.

Таким чином, у схемі послідовність пропозицій організується не лише лінійним відношенням зв'язності, але й на більш високому рівні концептуальних одиниць. Будь-яка схема є лише можливою інтерпретацією змісту тексту. Розмежування розповідних відрізків по розповідних категоріях дозволило встановити, що в XVI столітті розрізнялись канонічні структури розповіді історії. На користь цього вказують такі прийоми переходу від однієї категорії до іншої, як тематізація, делімітація,зворотний порядок слів, семантичний паралелізм, експлікація логіко-семантичних зв'язок, завдяки яким досягалась адекватність розуміння, не зважаючи на надмірність кореферентних позначень предмета мовлення не стільки між реченнями, скільки всередені них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Т.А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация /Сост. В.В. Петров. - М.: Прогресс,1989.
2. В.Н. Ярцева. История английского литературного языка IX-XV вв. - М.: Наука,1985.
3. The Famous Historie of Fryer Bacon // Early English Prose Romances. - L.: Routledge, 1889.-P.287-328.
4. I.Gordon. The Movement of English Prose. -L.: Longman, 1966.